VIKIPEEDIA

Bali keel

See artikkel räägib Bali saarel kõneldavast keelest; Aafrika keele kohta vaata artiklit Baali keel

See artikkel ootab keeletoimetamist.
Kui oskad, siis palun aita artiklit keeleliselt parandada (https://et.wikipedia.org/w/index.php?title=Bali_keel&action=edit). (Kuidas ja millal see märkus eemaldada?)

See artikkel vajab toimetamist. *(November 2013)*
Palun aita artiklit toimetada (https://et.wikipedia.org/w/index.php?title=Bali_keel&action=edit). (Kuidas ja millal see märkus eemaldada?)

Bali keel (Basa Bali)	
Piirkonnad	Jaava, Bali, Nusa Penida põhjaosa
Kokku kõnelejaid	3,3 miljonit
Keelesugulus	Austroneesia keelkond ▪ Malai-Polüneesia ▪ Bali-Sumbawa ▪ Bali-Sasask ▪ Bali
Keelekoodid	
ISO 639-1	ISO 639-3

Bali keel on balide keel, Indoneesia, Bali ja kõrvalasuvate saarestike keel. Bali keel kuulub austroneesia keelkonda.[1]

Bali saarel elab 2009. aasta seisuga 3,551 miljonit inimest. 93,1% Bali elanikest on hindud, 4,79% moslemid, 1,38% kristlased ja 0,64% budistid. Selle poolest erineb Bali peamiselt islamistlikust muust Indoneesiast.[2]

> Keelel on kaks dialekti "kõrge" ***basa alus*** ja "madal" ***basa kasar***. Bali kõnekeeles eristatakse dialektide mitmeid tasemeid. Tasemed tekivad seetõttu, et kõnekeeles kasutatakse sõnu nii "kõrgest" kui "madalast" dialektist.
> Kodus või põlluharimisel kasutatakse "madalat" dialekti, milles on säilinud vanabali keele sõnavara. Samuti kõneldakse „madalat" dialekti lastega ja madalamasse kasti kuuluvate inimestega.[3].
> Eri staatustega inimesed peavad suhtlemisel valima sobiliku dialekti. Võõrastel on raske valida õiget keelt. Enamik bali keele rääkijaid valdab Indoneesia keelt.
> 2000. aasta loenduse andmetel kõneleb bali keelt 3,33 miljonit inimest, kaasaarvatud immigrandid Nusa Tenggaras ja Lääne-Lomboki saarel ja 7000 Lõuna-Sulawesis.
> Bali on arenev keel, mida kasutatakse suhtluskeelena, hariduses, meedias ja ajalehtedes.
> Bali keele kirjaviis on Bali kiri, Jaava kiri, ladina tähestik *(võeti kasutusele 20. sajandil)* [4]

Sisukord

Ajalugu
Sotsiolingvistilised andmed
Bali kiri
Häälikute hääldamine
Keele omapära
Foneetika ja fonoloogia
- Vokaalid
- Kaashäälikud
- Ortograafia

Grammatika
- Eessõna
- Sidesõna
- Artikkel
- Küsisõna
- Asesõna
- Eitus
- Keele struktuur
- Viisakusväljendid
- Fraase/sõnu bali keeles
- Arvsõnad

Viited

Ajalugu

Bali keel arenes välja umbes 500 p.Kr. Keel oli mitu sajandit ainult kõnekeelne. Esimese kirjaliku allika kohta on andmeid aastast 882. IX–XII sajandil muutus keel selle tagajärjel, et Balisse levis hinduism ja budism ning keel võttis üle sanskriti leksikoni. Järgmistel sajanditel mõjutas bali keelt kaavi – vanajaava kiri ja seejärel jaava keel.

Sotsiolingvistilised andmed

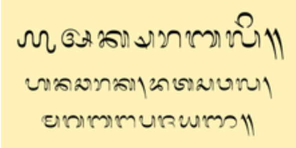
Bali keele staatus pole määratud Indoneesia konstitutsiooniga. Tänapäeva ilukirjanduses bali keelt ei kasutata. Keel on põhiliselt kõnekeelne. Trükimaterjalid piirduvad kooliõpikutega, religioossete materjalidega, väikeste ajaleheartiklitega ja muude ajakirjanduslike tekstidega. Peamine räägitav keel on indoneesia keel, ka õppetöö toimub selles keeles. Bali keelt õpetatakse ainult algklassides.

Bali kiri

Bali kiri (Askara Bali (askara – 'täht')) – kirjakeel, mida kasutatakse Indoneesia Bali saarel. On osaliselt muudetud ladinakeelse tähestiku järgi. Bali kirja ja bali keelt peab vaatama teineteisest eraldi. Bali kirjal on oma tähestik ja bali keelel on oma, teistsugune tähestik. Bali kirja kasutatakse siiamaani, aga väga vähesed inimesed valdavad seda. Bali kirja kasutatakse peamiselt religioossetes üleskirjutistes.

Tähestikus on 47 sümbolit, neist 14 on täishäälikud ja ülejäänud 33 on kaashäälikud. 33 kaashäälikust kasutatakse peamiselt ainult 18. 14 täishäälikust seitse tähistavad lühikesi vokaale ja ülejäänud seitse samade vokaalide pikki vasteid. Tähestik pärineb kaavi kirjast, mis omakorda braahmi kirjast.

Häälikute hääldamine

Bali kirja näide

täht „c“ loetakse nagu „ch“
täht „h“ sõna lõpus ei hääldata
täht „q“ hääldatakse nagu „ka“

„ny“ hääldatakse „ɲ“
„ng“ hääldatakse „ŋ“ [5]

Kaashäälikuid „b“ ja „d“ ei hääldata, kui nad esinevad pärast täishäälikut. Nt gendis (gen-is) "suhkur", gambelan (gam-elan)[6].

Keele omapära

- Kõik tähed on ladina tähed
- Peaaegu kõike loetakse nagu kirjutatakse
- Puuduvad käänamine, pööramine, ajad
- Puudub silbirõhk, kõikides sõnades on rõhk ühel ja samal kohal. Rõhu koha mitteteadmisel võib panna rõhu viimasele silbile.[5] [7]

Foneetika ja fonoloogia

Vokaalid

Vokaalid, bali keeles 6 [3]

	Eesvokaal	Keskvokaal	Tagavokaal
kõrge aste	i		u
keskkõrge aste	e	ə	o
madal aste		a	

Kaashäälikud

Bali keeles on 18 või 19 (ühe kaashääliku puhul vaieldakse) kaashäälikut [3].

		Huulhäälikud ehk bilabiaalsed	Hambasombuhäälikud ehk alveolaarsed	Palataalsed	Velaarsed	Kõrihäälikud ehk larüngaalsed
Kaashäälikud	helitud	p	t	tʃ	k	ʔ
	helilised	b	d	dʒ	g	
Hõõrdhäälikud ehk frikatiivid			s			h
Ninahäälikud ehk nasaalid		m	n	ɲ	ŋ	
Külghäälikud ehk lateraalid			l			
Värihäälikud ehk tremulandid			r			
Poolvokaalid		w		j		

Ortograafia

Täht	Bali keel	Täht	Bali keel	Täht	Bali keel	Täht	Bali keel	Täht	Bali keel	Täht	Bali keel	Täht	Bali keel
A a	a, ə	D d	d, ʔ	H h	h	K k	k, ʔ	N n	n	R r	r	U u	u
B b	b	E e	e, ə	I i	i	L l	l	O o	o	S s	s	W w	w
C c	tʃ	G g	g	J j	dʒ	M m	m	P p	p	T t	t, ʔ	Y y	j

ha na ca ra ka da ta sa wa la
pa ja ya nya ma ga ba nga

Bali keele kaashäälikud

.[3].

Grammatika

Eessõna

Prepositsioon (eessõna)

ka = kelle/mille juurde (inglise *to, toward*)
uli = -st (kellest/millest?) (inglise *from*)
antuk = üle, juures, kõrval, mööda, peal (inglise *by, about, on*)
di = sees, peal (inglise *at, in, on, among*)
beten = all (inglise *under*)
duur = üleval (inglise *above, on*)
tengah = keset (inglise *among, between*)[6]

Sidesõna

Konjunktsioon (sidesõna)

sawireh, kerena = sellepärast (inglise *because*)
sakewala = praegu (inglise *yet*)
yadiastun = kui, mis (inglise *although*)[6].

Artikkel

niki = see (inglise *this*)
nika = too (inglise *that, those*)
asampuniki = sama mis see (inglise *such as this*)
asampunika = sama mis too (inglise *such as that*)[6].

Küsisõna

napi, apa = mida?
pidan = kuna?
dja = kuna?
dija = kus?
nyen, sira = kes?
kenken = kuidas?[6].

Asesõna

Bali keeles on erinevad asesõnad sõltuvalt sellest, kas kõne on familiaarne või viisakas. [6].

Asesõna	Familiaarne kõne	Viisakas kõne ehk teietamine
mina	icang	tiang, titiang
meie	iranga	
sina	cai	tagane, jerone
teie	nyai	ratu
tema	ia	ipun

Eitus

Lauseeitust väljendatakse bali keeles muutumatu eitussõna ***nenten*** abil (rõhk on esimesel silbil). Kasutatakse nii elusolendite kui ka elutute asjade puhul. [6].

See pole balikeelne raamat – Niki nenten buku basa Bali.
Too pole tee – Nika nenten teh.

Keele struktuur

subjekt + verb + objekt [6].

Bali keel	Eesti keel
Wayan ngaba buku putih tipis	Wayan toob valget õhukest raamatut
Made nulis surat énggal-énggal	Made kirjutab kiiresti kirja
Nyoman negakin kursi coklat	Nojman istub pruunil toolil
Nyoman negak di duur kursi coklat	Noyman istub pruunil toolil
Ketut ngalap pohé ané kondén nasak	Ketut korjab veel küpsemata mangot

Viisakusväljendid

Tänan – terisma kasih [tri'ma ka'si]
Palun / pole tänu väärt – sama-sama
Vabandust – permisi, maaf

Fraase/sõnu bali keeles

Apa kabar – kuidas läheb?
Baik – hästi
Tidak – ei (eitus)
Ya – jah

Harganya berapa – kui palju see maksab?
Terlalu mahal – väga kallis [8]

[6].

Arvsõnad

- üks – siki
- kaks – kalih
- kolm – tiga
- neli – pat
- viis – lima
- kuus – enam
- seitse – pitu
- kaheksa – kutus
- üheksa – sia
- kümme – dasa

[9]

Viited

1. https://en.wikipedia.org/wiki/Balinese_language
2. http://et.wikipedia.org/wiki/Bali
3. https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D1%8F%D0%B7%D1%8B
4. http://www.ethnologue.com/language/ban
5. http://longwaybali.ru/tag/%D0%AF%D0%B7%D1%8B%D0%BA
6. http://koryo-reporter1.livejournal.com/59942.html
7. http://m-tsyganov.livejournal.com/455719.html
8. http://www.pegasdv.ru/indonesia/bali/uchim-baliyskiy-yazyik/
9. http://www.omniglot.com/writing/balinese.htm